

ANNA TUNIA*

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

e-mail: atunia@kul.pl

ORCID 0000-0002-7703-0828

RECEPCJA PRAWA WEWNĘTRZNEGO ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH W PRZEPISACH PRAWA POLSKIEGO DOTYCZĄCYCH ZAWIERANIA MAŁŻEŃSTW A POSZANOWANIE ZASADY AUTONOMII I WZAJEMNEJ NIEZALEŻNOŚCI PAŃSTWA I KOŚCIOŁA

Treść: Wstęp – 1. Recepja prawa i jej rodzaje. – 1.1. Pojęcie recepcji prawa. – 1.2. Rodzaje recepcji prawa. – 2. Pojęcie prawa wewnętrznego związków wyznaniowych oraz jego charakter. – 2.1. Prawo wewnętrzne związków wyznaniowych. – 2.2. Charakter prawa wewnętrznego związków wyznaniowych. – 3. Podstawy uznania prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w prawie państwowym w systemie autonomii i wzajemnej niezależności państwa i kościoła. – 4. Przypadki recepcji prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w sprawach dotyczących zawarcia małżeństwa. – 4.1. Recepja przepisów określających podmiot urzędowy zawarcia małżeństwa. – 4.2. Recepja „małżeństwa kanonicznego” a recepcja „formy jego zawarcia”. – 4.3. Recepja oświadczeń woli jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu. – Zakończenie

Wstęp

Recepja prawa wewnętrznego związków wyznaniowych (prawa kanonicznego) w prawie państwowym stanowi zjawisko, które determinowane jest rodzajem relacji istniejących między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi działającymi na jego obszarze. Relacje te mogą kształtować się na zasadzie powiązania

* **Anna Tunia**, dr hab., prof. ucz., Katedra Prawa Wyznaniowego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II.

tych dwóch podmiotów lub ich wzajemnej niezależności (rozdziału)¹. Zarówno w systemie powiązania, jak i w systemie rozdziału państwa i kościoła możliwe jest stosowanie norm prawa wewnętrznego wspólnot wyznaniowych w prawie państwowym. W systemie powiązania jest to konsekwencja uznania prymatu kościoła (i jego prawa) nad państwem, natomiast w systemie rozdziału o możliwości stosowania norm prawa wewnętrznego związków wyznaniowych na forum państwowym przesądzają przepisy określające podstawy założeń systemowych relacji państwowo-kościelnych.

Na płaszczyźnie prawa polskiego recepcja prawa wewnętrznego związków wyznaniowych (prawa kanonicznego) dostrzegalna jest w kilku jego obszarach. Jednym z nich są sprawy związane z zawieraniem małżeństw cywilnych w formie wyznaniowej.

Celem niniejszego artykułu będzie ukazanie podstaw prawnych i przypadków recepcji przepisów prawa wewnętrznego związków wyznaniowych dotyczących zawierania małżeństw skutecznych w przestrzeni prawa polskiego oraz ocena przyjętych rozwiązań z perspektywy poszanowania konstytucyjnej zasady autonomii i niezależności państwa i kościoła gwarantowanej w art. 25 ust. 3 Konstytucji RP². Dla osiągnięcia tego celu w pierwszej kolejności wyjaśnione zostanie pojęcie „recepcja prawa” oraz wskazane zostaną jej rodzaje, a następnie ukazany zostanie charakter norm prawa wewnętrznego związków wyznaniowych (prawa kanonicznego) z perspektywy źródeł prawa polskiego oraz podstawy jego legitymizacji w porządku prawnym państwa. W dalszej kolejności poddane zostaną analizie przypadki stosowania przepisów prawa wewnętrznego związków wyznaniowych (prawa kanonicznego) w sferze prawa polskiego odnoszące się do kwestii dotyczących zawierania małżeństw cywilnych w formie wyznaniowej.

¹ W literaturze przedmiotu wskazuje się, że rozdział ten może mieć charakter wrogi lub przyjazny, zob. J. KRUKOWSKI, *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 2000, s. 15 i nast.

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm. (dalej: Konstytucja RP).

1. Recepcja prawa i jej rodzaje

1.1. Pojęcie recepcji prawa

Mówiąc o pojęciu „recepcja prawa”, należy przede wszystkim wskazać na etymologię tego pojęcia. Termin „recepcja” wywodzony jest od łacińskiego słowa „*recipio*” (*recipiere*), które oznacza „przyjąć do siebie”, „dopuszczyć”, „uznać za ważne”, „wziąć w posiadanie”³, albo od słowa „*receptio*” (*receptionis*) oznaczającego „przyjmowanie, przyswajanie sobie czegoś” (np. jakichś poglądów, zwyczajów lub innego prawa)⁴. W świetle tego określenie „recepcja prawa” rozumiane jest jako zjawisko polegające na przyswajaniu przez jakąś społeczność prawa, w powstawaniu którego nie miała udziału⁵, albo jako przejmowanie obcych wzorców prawnych do własnego systemu prawa.

W doktrynie przyjmuje się, że z recepcją prawa można mieć do czynienia wtedy, gdy jeden system prawa zastępuje system prawa dotychczas istniejący (recepcja *sensu stricto*)⁶, lub gdy ustawodawstwo lub praktyka prawna jednego podmiotu wpływa na prawo innego podmiotu (recepcja *sensu largo*)⁷.

1.2. Rodzaje recepcji prawa

Recepcja może być klasyfikowana ze względu na różne kryteria. Podstawowy jej podział dokonywany jest ze względu na zakres jej zastosowania. Z uwagi na to kryterium (które z punktu czynionych w niniejszym opracowaniu analiz ma najistotniejsze znaczenie) wyróżnić możemy:

³ J. SONDEL, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 1997, s. 822.

⁴ *Słownik wyrazów obcych PWN*, red. B. Pakosz, E. Sobol, C. Szkiłdź, H. Szkiłdź, M. Zagrodzka, Warszawa 1993, s. 726.

⁵ R. SOBAŃSKI, *Recepcja normy kanonicznej*, Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 23-24(1990-1991), s. 77.

⁶ J. BARDACH, *Recepcja w historii państwa i prawa*, Czasopismo Prawno-Historyczne 29(1977), s. 49.

⁷ *Popularna encyklopedia powszechna*, t. 9; <http://www.fogra.com.pl> [dostęp 10.05.2025].

1. recepcję normatywną i terminologiczną,
 2. recepcję całościową i częściową,
 3. recepcję dookreśloną (zamkniętą) i niedookreśloną (otwartą).
- Ta ostatnia (dookreślona) może zaś być:
- a. recepcją przywołującą lub
 - b. recepcją odsyłającą.

Natomiast recepcja odsyłająca może być recepcją odsyłającą *in concreto* lub recepcją odsyłającą *in abstracto*.

Recepcją normatywną jest każda, w której dochodzi do przejścia kompleksu norm prawnych (instytucji lub systemów prawnych) powstałych w obcym porządku prawnym. Natomiast recepcja terminologiczna polega na przejmowaniu obcych zwrotów i terminów prawnych. Recepcja całościowa polega na przejściu przez jeden podmiot obcego systemu prawa (np. systemu prawa cywilnego, karnego) w całości. Z kolei recepcja częściowa dotyczy jedynie przejścia określonych instytucji prawnych funkcjonujących w ramach obcego systemu prawa na grunt prawa własnego. Recepcja dookreślona to taka, gdzie recypowane przepisy są wyraźnie określone, zarówno gdy idzie o ich zakres, jak i źródła recepcji. W przypadku zaś recepcji otwartej nie jest możliwe precyzyjne dookreślenie jej pełnego zakresu. Recepcja dookreślona (zamknięta) może być przywołująca lub odsyłająca. Ta pierwsza (przywołująca) polega na wyraźnym wskazaniu w państwowym akcie normatywnym recypowanych przepisów prawa obcego (prawa wewnętrznego związku wyznaniowego). Natomiast recepcja odsyłająca wyraża się w odwołaniu jedynie do konkretnej ustawy (np. ustawy kościelnej) – bez szczegółowego powoływania (cytowania) recypowanych przepisów. Ponadto recepcja odsyłająca może być dokonana *in concreto* lub *in abstracto*. W pierwszym przypadku prawodawca odsyła do określonej normy obcej (normy kanonicznej), która jest przez niego akceptowana, a przede wszystkim jej treść jest mu znana. Natomiast przypadek drugi zakłada istnienie określonej normy obcej (normy kanonicznej), której treści się nie bada, a nawet zakłada się, że recypowane normy mogą ulegać pewnej fluktuacji (zmianom). Poza tym, za pewną formę recepcji prawa obcego (prawa wewnętrznego związku wyznaniowego) do

państwowego porządku prawnego uznać można sankcjonowanie przez prawo państwowe pewnych zdarzeń prawnych dokonanych w obszarze prawa obcego (prawa wewnętrznego związków wyznaniowych) jako wywołujących skutki w obszarze prawa polskiego (tj. prawa podmiotu recypującego)⁸.

2. Pojęcie prawa wewnętrznego związków wyznaniowych oraz jego charakter

2.1. Prawo wewnętrzne związków wyznaniowych

Pojęcie prawa wewnętrznego (własnego) związków wyznaniowych wyjaśniane jest w literaturze przedmiotu. Na ogół rozumie się przez nie prawo obejmujące ogół norm ustanowionych przez uprawnione do tego organy wspólnot wyznaniowych obowiązujące w ich stosunkach wewnętrznych⁹, które dotyczy tego związku wyznaniowego jako całości, jego jednostek organizacyjnych i poszczególnych jego członków. Prawo to nazywane jest również prawem wewnętrznym¹⁰, prawem statutowym¹¹, prawem kościelnym¹² lub prawem kanonicznym¹³, przy czym to ostatnie określenie używane jest przede wszystkim w odniesieniu do prawa wewnętrznego Kościoła katolickiego¹⁴.

⁸ A. TUNIA, *Recepcja prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w prawie polskim*, Lublin 2015, s. 29-36.

⁹ H. MISZTAŁ, *Pojęcie i nauka prawa wyznaniowego*, w: *Prawo wyznaniowe*, red. H. Miształ, Lublin 2000, s. 27.

¹⁰ A. MEZGLEWSKI, H. MISZTAŁ, P. STANISZ, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011, s. 15.

¹¹ M. PIETRZAK, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2013, s. 17.

¹² R. SOBAŃSKI, *Prawo kościelne a prawo świeckie*, *Prawo Kanoniczne* 30(1987) 3-4, s. 64.

¹³ Zob. np. M. PLISIECKI, *Prawo wewnętrzne związków wyznaniowych*, w: *Leksykon prawa wyznaniowego. 100 podstawowych pojęć*, red. A. Mezglewski, Warszawa 2014, s. 331.

¹⁴ W przypadku Kościoła katolickiego prawo to ujęte zostało w Kodeksie Prawa Kanonicznego (dla obrządku łacińskiego): *Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 75(1983), pars II, s. 1-317. Tekst łacińsko-polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia*

Prawo wewnętrzne związków wyznaniowych ujęte jest w zbiorach określanych najczęściej jako statuty. Taką formę mają zbiory przepisów prawa wewnętrznego wszystkich związków wyznaniowych posiadających status prawny uregulowany na podstawie wpisu do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych. Taką formę mają również zbiory tego prawa siedmiu związków wyznaniowych, które funkcjonują na podstawie przepisów ustaw indywidualnych¹⁵.

1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Poznań 2022, oraz w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich (dla obrządku wschodniego): *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 82(1990), s. 1045-1363. Tekst łacińsko-polski: Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II, Lublin 2020.

¹⁵ Są to: Wschodni Kościół Staroobrzędowy nieposiadający hierarchii duchownej (zob. Statut Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego nieposiadającego hierarchii duchownej z dnia 25 marca 1984 r., w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce. Wybór aktów prawnych*, oprac. P. Borecki, C. Janik, Warszawa 2012, s. 41-51); Muzułmański Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej (zob. Statut Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 lutego 2009 r., w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 51-69); Karaimski Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej (zob. Statut Karaimskiego Związku Religijnego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 18 marca 1973 r., zm. uchwałą Krajowego Zjazdu Delegatów Karaimskiego Związku Religijnego w dniu 8 października 2011 r.), w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 69-76); Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny (zob. Statut Wewnętrzny Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego z dnia 10 lutego 1995 r., w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 77-86); Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej (zob. Statut Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12 czerwca 2008 r., w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 148-158); Kościół Starokatolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej (zob. Statut Kościoła Starokatolickiego w PRL z dnia 26 kwietnia 1967 r., w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 205-216); oraz Kościół Katolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej (zob. Statut Kościoła Katolickiego Mariawitów w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 14 maja 1967 r., w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 216-225).

Pozostałe związki posiadają zbiory zatytułowane jako „Prawo Wewnętrzne” lub „Zasadnicze Prawo Wewnętrzne”¹⁶.

2.2. Charakter prawa wewnętrznego związków wyznaniowych

Określenie charakteru prawa wewnętrznego związków wyznaniowych wymaga odniesienia się do przepisów Konstytucji RP. Zgodnie z art. 87 tej ustawy do katalogu źródeł prawa powszechnie obowiązującego w Polsce należą Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe, rozporządzenia oraz akty prawa miejscowego. Ponadto wedle art. 234 Konstytucji RP są to rozporządzenia z mocą ustawy. Katalog tych źródeł ma charakter zamknięty. Z kolei art. 93 Konstytucji RP mówi o aktach prawa wewnętrznego. Nie należą

¹⁶ Zasadnicze Prawo Wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26 października 1996 r. (zm. uchwałą XII Synodu Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej w dn. 14-16 października 2011 r.), w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 87-105; *Prawo Wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 5 maja 1991 r. (zm. uchwałą Synodu Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej z 2009 r.); w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 106-116; *Prawo Wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 25 maja 1991 r. (zm. uchwałami Konferencji Dorocznej Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej w dn. 15 czerwca 1996 r., 17 czerwca 2000 r. oraz 18 czerwca 2010 r.), w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 117-136; *Zasadnicze Prawo Wewnętrzne Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 1 października 2005 r., w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 136-148; *Prawo Wewnętrzne Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 27 czerwca 1995 r., (zm. uchwałami Synodu Ogólnopolskiego Kościoła Polskokatolickiego w RP z dn. 30 czerwca 2003 r. oraz z dn. 18 czerwca 2008 r.), w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 158-188; *Prawo Wewnętrzne Wyznaniowej Wspólnoty Żydowskiej w Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 15 stycznia 2006 r.; w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 226-240; *Prawo Wewnętrzne Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 28 września 2007 r.; w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 188-205.

jednak do nich przepisy prawa wewnętrznego związków wyznaniowych, gdyż nie są one tworzone przez organy kierownictwa wewnętrznego administracji publicznej, a podstawą ich wydania nie są ustawy. Prawo wewnętrzne związków wyznaniowych, choć niejednokrotnie ujęte jest – jak wskazano wyżej – w zbiorach nazwanych „statutami”, nie może być rozumiane jako prawo statutowe w takim znaczeniu, jaki mają przepisy statutów jednostek organizacyjnych tworzonych na podstawie przepisów prawa państwowego. Nie podlegają one bowiem zatwierdzeniu przez organy władzy publicznej, a podstawą ich stanowienia nie jest prawo państwowe¹⁷.

W świetle tego prawo wewnętrzne związków wyznaniowych należy uznać za prawo obce w stosunku do prawa polskiego. Zbiory przepisów tego prawa nie są bowiem ani aktami prawa powszechnie obowiązującego, ani prawa wewnętrznego, gdyż ich moc rozciąga się jedynie na obszar spraw wewnątrzwyznaniowych. Przepisy te mogą jednak uzyskać moc w prawie państwowym wedle przewidzianego przez to prawo sposobu ich legitymizacji.

3. Podstawy uznania prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w prawie państwowym w systemie autonomii i wzajemnej niezależności państwa i kościoła

Legitymizacja prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w prawie państwowym może nastąpić w oparciu o różne podstawy prawne. Sposób dokonania tego uznania zależy – jak wskazano wyżej – od charakteru stosunków panujących między państwem i kościołem w danym kraju. W Polsce ustrojodawca ukształtował stosunki państwowo-kościelne w oparciu o zasadę autonomii i wzajemnej niezależności wyrażoną w art. 25 ust. 3 Konstytucji RP, która jest istotnym przejawem wolności sumienia i religii w aspekcie wspólnotowym oraz wyrazem systemu rozdziału państwa od kościoła w wersji przyjaznej¹⁸.

¹⁷ Por. W. URUSZCZAK, *Recepcja prawa kanonicznego w obowiązującym prawie polskim*, *Annales Canonici* 3(2007), s. 20.

¹⁸ P. SOBCZYK, *Autonomia związków wyznaniowych*, w: *Leksykon prawa wyznaniowego*, red. A. Mezglewski, Warszawa 2014, s. 2; A. MEZGLEWSKI, *Opinia prawna*

Przepis art. 25 ust. 3 Konstytucji RP, choć nie stanowi o tym wprost, rozgranicza sferę kompetencji organów wyznaniowych i państwowych według właściwych im zakresów działania, co oznacza, że prawo własne związków wyznaniowych nie wywołuje żadnych skutków w obszarze spraw państwowych, natomiast prawo państwowe – w obszarze spraw wewnętrznych związków wyznaniowych. Zasada ta dotyczy także orzeczeń wydawanych przez organy sądowe. Dostrzega się to przede wszystkim w odniesieniu do spraw małżeńskich Kościoła katolickiego. Powyższą gwarancję zawiera także konkordat¹⁹, który stanowi, że orzekanie o ważności małżeństwa kanonicznego należy do wyłącznej kompetencji władzy kościelnej, zaś orzekanie w sprawach małżeńskich w zakresie skutków określonych w prawie polskim należy do wyłącznej kompetencji sądów państwowych (art. 10 ust. 3 i 4). Potwierdzeniem uznania autonomii porządków prawnych państwa i związków wyznaniowych oraz wzajemnej nieskuteczności rozstrzygnięć sądowych wydawanych przez te podmioty jest również orzecznictwo Sądu Najwyższego, który stwierdził m.in., że orzeczenie sądu kościelnego dotyczące ważności małżeństwa kanonicznego nie może mieć choćby prejudycjalnego wpływu na orzeczenie sądu państwowego o ważności lub ustaniu świeckiego związku małżeńskiego (V CKN 1364/00)²⁰.

Konstytucyjna zasada autonomii i niezależności jako podstawa niekompetencji władz państwowych w sprawach kościelnych i władz kościelnych w sprawach państwowych nie jest jednak zasadą bezwzględną. W szczególnych bowiem wypadkach i na zasadzie wyjątku od reguły, dopuszcza się możliwość stosowania prawa własnego

dotycząca obowiązywania prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w obrocie prawnym, Przegląd Prawa Wyznaniowego 3(2011), s. 252. Zob. P. BORECKI, *Autonomia Kościołów i innych związków wyznaniowych we współczesnym prawie polskim*, Przegląd Prawa Publicznego 4(2012), s. 7; J. KRUKOWSKI, *Zasada poszanowania niezależności i autonomii państwa i Kościoła katolickiego oraz współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego*, Roczniki Nauk Prawnych 4(2020), s. 93-93 i 101-103.

¹⁹ Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany w dniu 28 lipca 1993 r. w Warszawie, Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318. (dalej: Konkordat).

²⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 listopada 2000 r., OSNC 2001, nr 1, poz. 216.

związków wyznaniowych w prawie państwowym²¹. Prawo to nie może jednak automatycznie obowiązywać w porządku prawnym państwa. Podstawą skuteczności tego prawa w prawie państwowym musi być wyraźna wola organów państwowych wyrażona w odpowiedniej formie, tj. w ustawie lub umowie międzynarodowej zawartej między przedstawicielami władz państwowych i kościelnych. Ta wyraźna wola uznania norm prawa wewnętrznego związków wyznaniowych przez prawo państwowe ma zaś miejsce, gdy określony przepis prawa państwowego odsyła bezpośrednio do przepisów prawa wewnętrznego związków wyznaniowych, a więc gdy w dyspozycji normy prawnej danego przepisu prawnego obowiązek określonego zachowania się polegającego na uznaniu (receptji) prawa własnego związków wyznaniowych w prawie państwowym, został wyrażony w sposób jednoznaczny (wyraźny). Za taki uważa się zaś sytuację, w której przy zastosowaniu wykładni językowej można ustalić sens tego przepisu. Natomiast charakter dorozumiany ma receptja prawa wewnętrznego związków wyznaniowych, gdy brak jest jasnego odesłania do tego prawa w akcie normatywnym, lecz konieczność odniesienia się do niego wynika z konstrukcji danego przepisu prawa państwowego. Tego rodzaju receptja ma jednak charakter połowiczny²² i nie powinna występować w demokratycznym państwie prawnym²³.

²¹ Na marginesie odnotować można, iż odwrotna sytuacja, to jest zjawisko uznawania prawa państwowego w prawie wewnętrznym związków wyznaniowych, istnieje m.in. na płaszczyźnie prawa Kościoła katolickiego, gdzie niejednokrotnie wskazuje się na możliwość odpowiedniego stosowania norm prawa państwowego w prawie wewnętrznym tego Kościoła. Szerzej na ten temat: A. RZEPECKI, *Funkcjonowanie prawa kanonicznego w polskim porządku prawnym – zarys tematu*, Acta Erasiana 5(2013), s. 165-168; J. DUDZIAK, *Prawo kanoniczne. I. Normy ogólne*, Tarnów 2002, s. 40.

²² P. STANISZ, *Proboszcz jako reprezentant parafii rzymskokatolickiej w stosunkach majątkowych*, w: *Prawo państwowe a prawo wewnętrzne związków wyznaniowych. Pamiętniki VII Zjazdu Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego*, Gniezno 11-12 IX 2010, red. K. Krasowski, M. Stanilewicz, Poznań 2010, s. 199.

²³ A. TUNIA, *Receptja...*, dz.cyt., s. 144-148.

4. Przypadki recepcji prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w sprawach dotyczących zawarcia małżeństwa

Na płaszczyźnie przepisów prawa polskiego dotyczących zawierania małżeństw cywilnych w formie wyznaniowej istnieje kilka przykładów recepcji prawa własnego związków wyznaniowych do prawa państwowego. Dotyczą one kwestii wiążących się z realizacją przesłanek zawarcia małżeństwa w tym trybie i mają one różny charakter.

Przed wszystkim przypadek recepcji prawa wewnętrznego związków wyznaniowych ma miejsce w odniesieniu do określenia podmiotu urzędowego zawarcia małżeństwa cywilnego w formie wyznaniowej. Jest to najbardziej klasyczny przykład recypowania przepisów wewnątrzwyznaniowych do prawa państwowego. Przypadek recepcji prawa własnego związków wyznaniowych odnosi się także do instytucji „małżeństwa kanonicznego” („małżeństwa podlegającego prawu wewnętrznemu związkowi wyznaniowemu”), jednakże winien on być rozpatrywany w kontekście recepcji „formy zawarcia tego małżeństwa”. Zjawisko recepcji pojawia się także w odniesieniu do „oświadczeń woli dotyczących wywarcia skutków cywilnych” małżeństwa kanonicznego (wyznaniowego) – nazywanych także „oświadczeniami woli jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu” – z uwagi na fakt, iż implementacja przepisu art. 10 ust. 1 konkordatu, na mocy którego wprowadzono do prawa polskiego instytucję małżeństw cywilnych zawieranych w formie wyznaniowej – nie dokonała się w jednakowym brzmieniu w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym²⁴ oraz w ustawach indywidualnych związków wyznaniowych²⁵.

²⁴ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, tekst jedn. Dz. U. z 2023 r., poz. 2809. (dalej: k.r.o.).

²⁵ W ustawach indywidualnych związków wyznaniowych użyto określenia „małżeństwo zawarte w formie przewidzianej przez prawo kanoniczne wywiera takie skutki jak małżeństwo zawarte przed kierownikiem USC, jeżeli spełnione zostały wymagania określone w k.r.o.” (zob. np. art. 15a ust. 1 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 1966 z późn. zm.), natomiast w k.r.o. przyjęto określenie „małżeństwo zostaje również zawarte, gdy mężczyzna i kobieta zawierający związek

4.1. Recepcja przepisów określających podmiot urzędowy zawarcia małżeństwa

Najbardziej klasycznym – jak zaznaczono – przypadkiem recepcji prawa wewnętrznego związków wyznaniowych do państwowego porządku prawnego jest recepcja przepisów określających podmiot urzędowy zawarcia małżeństwa w formie wyznaniowej. Recepcja ta dokonana została w przepisach ustaw indywidualnych związków wyznaniowych uprawnionych do procedowania wyznaniowej formy zawarcia małżeństwa cywilnego. Postanowiono w nich bowiem, że osobę duchowną, przed którą składa się oświadczenia o zawarciu małżeństwa, określa prawo wewnętrzne danego kościoła albo innego związku wyznaniowego²⁶.

małżeński podlegający prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego w obecności duchownego oświadczają wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu” (art. 1 § 2 k.r.o.).

²⁶ Zob. art. 15a ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 1966 z późn. zm; art. 12a ustawy z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 544; art. 12a ustawy z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 509; art. 8a ustawy z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. Dz.U. z 2015 r., poz. 483; art. 11a ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 85; art. 10a ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 1874; art. 10a ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 2616; art. 9a ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 51; art. 9a ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. Dz.U. z 2014 r., poz. 1798; art. 8a ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 47; art. 11a ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. Dz.U. z 2015 r., poz. 13.

Oceniając tę recepcję, stwierdzić trzeba, iż jest to bezzasadny przypadek recypowania przepisów wewnętrznych związków wyznaniowych do prawa polskiego. W drodze recepcji normatywnej, zamkniętej (dookreślonej) i odsyłającej, ustawodawca polski uznał bowiem przepisy wewnętrzne jedenastu związków wyznaniowych mających status prawny uregulowany na podstawie ustawy indywidualnej, uprawnionych do stosowania procedury zawierania małżeństw cywilnych w formie wyznaniowej. Recepcja ta sprowadziła się do odesłania przez ustawodawcę polskiego do bliżej nieokreślonych przepisów prawa wewnętrznego tych związków wyznaniowych w zakresie określenia tego podmiotu i uznaniu ich za obowiązujące w państwowym porządku prawnym²⁷.

Przyjęte rozwiązanie stwarza poważne zagrożenie w zakresie realizacji zasady pewności obrotu prawnego i jest niezrozumiałe. Niezrozumiałość istnienia tej recepcji wynika z faktu, iż obecnie w przepisach prawa polskiego istnieje procedura określenia podmiotu urzędowego zawarcia małżeństwa w formie wyznaniowej bez konieczności recypowania nieokreślonych przepisów wewnątrzwyznaniowych. W 2014 r. dokonana bowiem została reforma prawa o aktach stanu cywilnego (dalej p.a.s.c.), na mocy której w p.a.s.c.²⁸ wprowadzono przepis zawierający podstawę do określenia przez organ państwowy (MSWiA) podmiotów kompetentnych do przyjmowania oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński zawierany w formie wyznaniowej. W wykonaniu polecenia zawartego w art. 91 p.a.s.c. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji ogłosił w formie obwieszczenia z dnia 5 lutego 2015 r. wykaz, w którym wymienione zostały podmioty uprawnione do przyjmowania oświadczeń

²⁷ A. TUNIA, *Podmioty urzędowe procedujące przy zawieraniu małżeństw cywilnych w formie wyznaniowej w przypadku nupturientów pozbawionych wolności*, w: *Wolność sumienia i religii osób pozbawionych wolności. Aspekty prawne i praktyczne*, red. J. Nikołajew, K. Walczuk, Warszawa 2016, s. 285.

²⁸ Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego, tekst jedn. Dz U. z 2025 r., poz. 594.

o wstąpieniu w związek małżeński w formie wyznaniowej²⁹. Są nimi te osoby, które piastują stanowiska upoważniające do występowania w roli podmiotu urzędowego zawarcia małżeństwa. Recepcja przepisów wewnątrzwyznaniowych dotycząca określenia tego podmiotu powinna była zatem zostać usunięta z płaszczyzny prawa polskiego, jednakże ustawodawca, wprowadzając powyższe rozwiązanie, nie derogował jednocześnie przepisów ustaw indywidualnych związków wyznaniowych recypujących przepisy prawa własnego związków wyznaniowych określające ten podmiot.

4.2. Recepcja „małżeństwa kanonicznego” a recepcja „formy jego zawarcia”

Art. 10 ust. 1 Konkordatu stanowi, że „małżeństwo kanoniczne od chwili jego zawarcia wywiera takie skutki, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa zgodnie z prawem polskim, jeżeli (...)” zostaną spełnione określone w nim warunki. W konstrukcji tego przepisu dopatrzeć się można zjawiska recepcji, chociaż doktryna nie jest co do tego zgodna. Niektórzy jej przedstawiciele uważają, że przepis ten stanowi o bezpośredniej skuteczności małżeństwa kanonicznego w prawie polskim, co wynika z jego warstwy słownej, wedle której: „małżeństwo kanoniczne wywiera skutki” i nic więcej (poza warunkami wymienionymi w pkt. 1-3 art. 10 ust.1 Konkordatu) nie jest wymagane, by ta skuteczność nastąpiła³⁰. Według innych nie chodzi w tym wypadku o recepcję „małżeństwa kanonicznego” na

²⁹ Obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia z dnia 5 lutego 2015 r. w sprawie ogłoszenia wykazu stanowisk, których zajmowanie upoważnia do przyjmowania oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński oraz sporządzania zaświadczeń stanowiących podstawę sporządzania aktu małżeństwa zawartego w sposób określony w art. 1 § 2 i 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, M.P. z 2015 r., poz. 230.

³⁰ P. MAJER, *Zawarcie małżeństwa kanonicznego bez skutków cywilnych*, Kraków 2009, s. 201; A. WÓJCIK, *W poszukiwaniu istoty małżeństwa. Przykładowe problemy związane z jej odnalezieniem w wyrokach Naczelnego Sądu Administracyjnego i Sądu Najwyższego*, Przegląd Prawa Wyznaniowego 2(2010), s. 111.

grunt prawa polskiego, lecz o recepcję „formy zawarcia tego związku”, przy czym jedni wyrażają taki pogląd wprost³¹, inni zaś pośrednio³².

Ustalenie faktu istnienia recepcji przepisów prawa wewnętrznego związków wyznaniowych bądź jej braku – w odniesieniu do formy kanonicznej zawarcia małżeństwa – uzależnione jest od wyjaśnienia kwestii obowiązywalności przepisów dotyczących tej formy w prawie państwowym. W. Góralski, odnosząc się do tego problemu, stwierdza przede wszystkim, że zawarcie małżeństwa wyznaniowego (kanonicznego) stanowi podstawę konstrukcji małżeństwa zawieranego w trybie art. 1 § 2 k.r.o, lecz nie oznacza to, że do jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu małżeństwo wyznaniowe (kanoniczne) musi być zawarte ważnie. Przyjmuje, że podstawą do uznania za zawarte jednocześnie, tzn. wraz z zawieraniem małżeństwa wyznaniowego, małżeństwa podlegającego prawu polskiemu, jest zdarzenie w postaci „zewnątrznego” zawarcia małżeństwa wyznaniowego, a więc w formie określonej przez przepisy danego kościoła lub innego związku wyznaniowego. Chodzi tutaj o zachowanie – w sposób zewnętrzny (zmysłowo namacalny) wszystkich elementów formy kanonicznej, czyli innymi słowy sposobu zawarcia małżeństwa, określonego przez prawo danego kościoła lub innego związku wyznaniowego³³. Pośrednio zatem zakłada recepcję przepisów prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w zakresie formy kanonicznej. Stwierdza bowiem, że „jeśli (...) forma zawarcia małżeństwa określona w prawie danego kościoła lub związku wyznaniowego została w konkretnym przypadku zewnętrznie zachowana, choćby małżeństwo było zawarte nieważnie (wskutek niezachowania takiej czy innej przesłanki koniecznej do zaistnienia związku), to

³¹ A. SZADOK-BRATUŃ, *Procedura zawierania małżeństwa „konkordatowego” w kontekście polskiego prawa administracyjnego*, Wrocław 2013, s. 69.

³² W. GÓRALSKI, *Konstrukcja prawna małżeństwa zawieranego w trybie art. 1 § 2 KRO*, w: *Prawo rodzinne w dobie przemian*, red. P. Kasprzyk, P. Wiśniewski, Lublin 2009, s. 113; B. GLINKOWSKI, *Małżeństwo konkordatowe po dziesięciu latach. Ocena przepisów prawnych i współpracy duchownych z kierownikami USC*, w: *Prawo rodzinne w dobie przemian*, s. 154.

³³ W. GÓRALSKI, *Konstrukcja prawna małżeństwa*, s. 113.

jednak fakt jego zewnętrznej celebracji stanowi podstawę do jednoczesnego zawarcia przez strony małżeństwa podlegającego prawu polskiemu³⁴. Z kolei B. Glinkowski wyraża pogląd, iż „wywołanie przez małżeństwo kanoniczne (...) skutków w obszarze dwóch porządków prawnych nie oznacza bynajmniej, że ustawodawca polski dokonuje recepcji instytucji małżeństwa kanonicznego do własnego systemu prawa. Przedmiotem recepcji jest tu wyłącznie fakt zawarcia małżeństwa zgodnie z przepisami prawa kanonicznego, bez względu na teologiczną koncepcję małżeństwa kanonicznego i bez względu na jego ważność”³⁵. Uznaje on zatem istnienie recepcji formy kanonicznej w prawie państwowym. Natomiast wprost o recepcji przepisów prawa kanonicznego dotyczących formy zawarcia małżeństwa wypowiedzią się A. Szadok-Bratuń³⁶.

Wpisując się w toczący się w tym zakresie dyskurs, stwierdzić trzeba, że intencją ustawodawcy nie było recypowanie na grunt prawa polskiego całości przepisów prawa wewnętrznego związków wyznaniowych odnoszących się do formy zawarcia małżeństwa. Recepcja ta dokonana została jedynie w odniesieniu do tych przepisów, które określają osobę uprawnioną do przyjęcia oświadczeń woli o zawarciu małżeństwa wyznaniowego oraz elementów zewnętrznej celebracji tego małżeństwa, to jest tego, że małżeństwo podlegające prawu polskiemu ma być zawarte podczas zawierania małżeństwa podlegającego prawu wewnętrznemu związku wyznaniowego (małżeństwa kanonicznego).

Zastosowany tu zatem przypadek recepcji polega nie na włączeniu do porządku prawnego państwa samej instytucji małżeństwa kanonicznego (wyznaniowego), lecz chodzi tu o uznanie w cywilnym obrocie prawnym określonych zdarzeń, których zaistnienie jest nieodłącznym elementem procedury zawarcia małżeństwa cywilnego w formie wyznaniowej.

³⁴ TAMŻE, s. 113-114.

³⁵ B. GLINKOWSKI, *Małżeństwo konkordatowe*, s. 154.

³⁶ A. SZADOK-BRATUŃ, *Procedura...*, s. 69.

4.3. Recepcja oświadczeń woli jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu

Przepis art. 10 ust. 1 w punkcie 2. Konkordatu przewiduje, że „małżeństwo kanoniczne wywiera takie skutki, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa zgodnie z prawem polskim, jeżeli nupturienci złożą przy jego zawieraniu zgodne oświadczenie woli dotyczące ich wywarcia”. Natomiast art. 1 § 2 k.r.o. stanowi, że „małżeństwo zostaje również zawarte, gdy mężczyzna i kobieta zawierający związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego w obecności duchownego oświadczą wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu”. Pomijając niestaranność implementacyjną ustawodawcy dotyczącą brzmienia przepisu art. 1 § 2 k.r.o. w stosunku do treści art. 10 ust. 1 Konkordatu, wskazać należy, że zakładany skutek oświadczeń, o których mowa w tych przepisach, ma być taki sam, to znaczy zarówno, gdy małżeństwo jest zawierane wobec duchownego (w trybie art. 1 § 2 k.r.o.), jak i wobec kierownika USC (w trybie art. 1 § 1 k.r.o.). Przedmiotem tych oświadczeń jest bowiem wola wstąpienia w związek małżeński, skutkiem zaś zawarcie małżeństwa.

Mając na uwadze powyższe sformułowania, problemem do rozstrzygnięcia z punktu widzenia czynionych tu analiz – odrzucając prezentowaną w literaturze przedmiotu koncepcję bezpośredniej skuteczności małżeństwa kanonicznego w obszarze prawa państwowego³⁷ – jest ustalenie, czy oświadczenie woli jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu jest oświadczeniem samoistnym, czy też stanowi jeden z dwóch elementów oświadczenia wywołującego skutek prawny w postaci zawarcia małżeństwa cywilnego. Drugim czynnikiem składowym owego oświadczenia byłaby przysięga religijna (ślubowanie religijne), którą z punktu widzenia prawa państwowego należałoby traktować jako oświadczenie woli o zawarciu małżeństwa wywołującego skutki w prawie wewnętrznym związku wyznaniowego.

³⁷ P. MAJER, *Uwagi odnośnie do małżeństwa konkordatowego – art. 10 Konkordatu z 1993 r. a ustawodawstwo państwowe*, *Ius Matrimoniale* 6(2000), s. 146.

Przyjmując założenie, wedle którego oświadczenie woli jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu jest oświadczeniem samoistnym i wywołuje skutek prawny bez względu na okoliczności związane z zawarciem małżeństwa wyznaniowego (które ma swoich zwolenników³⁸), wskazać trzeba, że ma ono również istotną wadę. Pozbawia bowiem normatywnego znaczenia kontekst, który stanowi *ratio legis* obowiązującej regulacji, a więc możliwość zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu „przy” zawieraniu małżeństwa wyznaniowego. W związku z tym odrzucenie literalnej wykładni art. 1 § 2 k.r.o. *in principio* byłoby sprzeczne z zasadami prawidłowej interpretacji tekstów prawnych. Stąd pozostaje uznanie, że wskazane oświadczenie w pełni wyczerpuje swoją treść przy uwzględnieniu, że nieodłącznym jego elementem jest złożenie przez nupturientów oświadczenia o zawarciu małżeństwa wyznaniowego³⁹.

Pewnym mankamentem tego rozwiązania jest jednak to, że nadaje się *a priori* określone znaczenie aktowi religijnemu, które niekoniecznie musi wynikać z wewnętrznych przepisów związku wyznaniowego. Prawo wewnętrzne danego związku wyznaniowego nie musi przecież traktować aktu małżeństwa ani jako zdarzenia prawnego, ani nawet religijnego. Przyjęcie zaś takiej koncepcji wykładni obowiązujących przepisów dotyczących zawarcia małżeństwa cywilnego w formie wyznaniowej oznacza też, że w zakresie składania przez nupturientów oświadczeń woli wywołujących skutek o charakterze cywilnoprawnym mamy do czynienia z przypadkiem

³⁸ T. SMYCZYŃSKI, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2005, s. 32. Zob. A. MĄCZYŃSKI, *Konkordatowa i kodeksowa regulacja przeszkód małżeńskich*, w: *Prawość i godność. Księga pamiątkowa w 70. rocznicę urodzin Profesora Wojciecha Łączkowskiego*, Lublin, 2003, s. 151; A. MĄCZYŃSKI, *Konkordatowa forma zawarcia małżeństwa*, Rejent 10(2003), s. 140.

³⁹ J. IGNATOWICZ, M. NAZAR, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016, s. 88-89; J. STRZEBIŃCZYK, *Prawo rodzinne*, Kraków 2013, s. 83; T. SOKOŁOWSKI, *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Poznań 2013, s. 30-31. Por. W. GÓRALSKI, *Konstrukcja prawna małżeństwa*, s. 115; W. GÓRALSKI, *Zawarcie małżeństwa konkordatowego w Polsce*, Warszawa 1998, s. 45; K. DULLAK, *Podstawy prawne zwyczajnej formy zawarcia małżeństwa w konkordacie z 1993 r.*, *Studia z Prawa Wyznaniowego* 8 (2005), s. 214-215.

recepcji przepisów prawa wewnętrznego związków wyznaniowych do państwowego porządku prawnego. Charakter tej recepcji jest jednak dość specyficzny. Nie ulega wątpliwości, że jest to recepcja normatywna. Jest to recepcja, która zakłada wywołanie określonych skutków prawnych w obszarze prawa państwowego w przypadku zaistnienia zdarzenia prawnego, dokonanego w obszarze prawa wewnętrznego związku wyznaniowego. Skutki te nie następują jednak w sposób automatyczny, lecz dopiero po spełnieniu wymogów określonych w prawie państwowym, w tym m.in. po dokonaniu cywilnej rejestracji małżeństwa. Stwierdzić też trzeba, że jest to recepcja rzeczywista, bowiem do rejestracji małżeństwa nie mogłaby prowadzić taka procedura, która nie zmierzałaby ze swej istoty do zawarcia małżeństwa według prawa wewnętrznego związku wyznaniowego. Przypadek tej recepcji można uznać za uzasadniony, bowiem stanowi on przykład urzeczywistnienia wolności religijnej obywateli.

Zakończenie

Na płaszczyźnie prawa polskiego recepcja prawa wewnętrznego związków wyznaniowych dostrzegalna jest w kilku jego obszarach. Jednym z nich jest obszar spraw związanych z zawieraniem małżeństw cywilnych w formie wyznaniowej. Niezależnie jednak od kategorii spraw, których dotyczyć może recepcja, prawo własne związków wyznaniowych – w demokratycznym państwie prawnym regulującym swój stosunek z kościołem w oparciu o – wyrażoną w art. 25 ust. 3 Konstytucji RP – zasadę autonomii i wzajemnej niezależności, nie może obowiązywać bezpośrednio w porządku państwowym. Uznanie skuteczności norm religijnych w prawie państwowym może mieć miejsce tylko na podstawie wyraźnej woli wyrażonej przez kompetentne organy państwowe i tylko przy zastosowaniu obowiązujących w państwie procedur prawotwórczych. Oznacza to, że konkretny przepis prawa państwowego winien wyraźnie określać normy prawno-konfesyjne, które państwo uznaje za obowiązujące w swoim porządku prawnym. Recepcja ta winna mieć w każdym wypadku charakter normatywny, dookreślony i przywołujący (*in concreto*), bowiem tylko taka recepcja może zapewnić bezpieczeństwo

obrotu prawnego. Niedopuszczalne jest tym samym odsyłanie przez ustawodawcę państwowego do bliżej nieokreślonych norm konfesyjnych, których państwo nie zna, nie bada i które mogą podlegać fluktuacji, jak też niedopuszczalne są zjawiska tzw. recepcji faktycznej polegającej na stosowaniu przez organy sądowe i administracyjne nieprawidłowej wykładni prawa kościelnego, w tym wykładni wypaczającej sens norm prawnokanonicznych. Recepcja normatywna nie powinna jednak przybierać nadmiernych rozmiarów. Natomiast recepcja terminologiczna jest zasadna, a niekiedy nawet konieczna, bowiem państwo, gwarantując związkom wyznaniowym i ich członkom wolność religijną, predestynowane jest do używania pojęć właściwych nomenklaturze prawnokanonicznej.

Bibliografia

Źródła prawa polskiego

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.
- Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany w dniu 28 lipca 1993 r. w Warszawie, Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, tekst jedn. Dz. U. z 2023 r., poz. 2809.
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 1966 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 544.
- Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 509.
- Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 2015 r., poz. 483.
- Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 85.
- Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijańskich Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 1874.
- Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 2616.
- Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 51.

- Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. Dz.U. z 2014 r., poz. 1798
- Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 47.
- Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. Dz.U. z 2015 r., poz. 13.
- Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego, Dz.U. z 2025 r., poz. 594.
- Obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 5 lutego 2015 r. w sprawie ogłoszenia wykazu stanowisk, których zajmowanie upoważnia do przyjmowania oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński oraz sporządzania zaświadczeń stanowiących podstawę sporządzania aktu małżeństwa zawartego w sposób określony w art. 1 § 2 i 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, M.P. z 2015 r., poz. 230.

Źródła prawa wewnętrznego związków wyznaniowych

- Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317. Tekst łacińsko-polski: Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Poznań 2022.
- Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 82 (1990), s. 1045-1363. Tekst łacińsko-polski: Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II, Lublin 2020.
- Prawo Wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 5 maja 1991 r. (zm. uchwałą Synodu Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w RP z 2009 r.), w: *Prawo wewnętrzne nierzyskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*. Wybór aktów prawnych, oprac. P. Borecki, C. Janik, Warszawa 2012, s. 106-116.
- Prawo Wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 25 maja 1991 r. (zm. uchwałami Konferencji Dorocznej Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego w RP w dn. 15 czerwca 1996 r., 17 czerwca 2000 r. oraz 18 czerwca 2010 r.), w: *Prawo wewnętrzne nierzyskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 117-136.
- Prawo Wewnętrzne Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 27 czerwca 1995 r., (zm. uchwałami Synodu Ogólnopolskiego Kościoła Polskokatolickiego w RP z dn. 30 czerwca 2003 r. oraz z dn. 18 czerwca 2008 r.), w: *Prawo wewnętrzne nierzyskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 158-188.
- Prawo Wewnętrzne Wyznaniowej Wspólnoty Żydowskiej w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 stycznia 2006 r., w: *Prawo wewnętrzne nierzyskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 226-240.

- Prawo Wewnętrzne Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 września 2007 r., w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 188-205.
- Statut Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego nieposiadającego hierarchii duchownej z dnia 25 marca 1984 r., w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 41-51.
- Statut Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 lutego 2009 r., w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 51-69.
- Statut Karaimskiego Związku Religijnego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 18 marca 1973 r., zm. uchwałą Krajowego Zjazdu Delegatów Karaimskiego Związku Religijnego w dniu 8 października 2011 r.), w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 69-76.
- Statut Wewnętrzny Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego z dnia 10 lutego 1995 r., w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 77-86.
- Statut Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12 czerwca 2008 r., w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 148-158.
- Statut Kościoła Starokatolickiego w PRL z dnia 26 kwietnia 1967 r., w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 205-216.
- Statut Kościoła Katolickiego Mariawitów w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 14 maja 1967 r., w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 216-225.
- Zasadnicze Prawo Wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26 października 1996 r. (zm. uchwałą XII Synodu Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP w dn. 14-16 października 2011 r.), w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 87-105.
- Zasadnicze Prawo Wewnętrzne Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 października 2005 r., w: *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, s. 136-148.

Orzecznictwo

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 listopada 2000 r., OSNC 2001, nr 1, poz. 216.

Literatura

- BARDACH J., *Recepcja w historii państwa i prawa*, Czasopismo Prawno-Historyczne 29(1977), s. 1-62.
- BORECKI P., *Autonomia Kościołów i innych związków wyznaniowych we współczesnym prawie polskim*, Przegląd Prawa Publicznego 4(2012), s. 7-23.

- DUDZIAK J., *Prawo kanoniczne. I. Normy ogólne*, Tarnów 2002.
- DULLAK K., *Podstawy prawne zwyczajnej formy zawarcia małżeństwa w konkordacie z 1993 r.*, *Studia z Prawa Wyznaniowego* 8(2005), s. 191-227.
- GLINKOWSKI B., *Małżeństwo konkordatowe po dziesięciu latach. Ocena przepisów prawnych i współpracy duchownych z kierownikami USC*, w: *Prawo rodzinne w dobie przemian*, red. P. Kasprzyk, P. Wiśniewski, Lublin 2009, s. 137-156.
- GÓRALSKI W., *Konstrukcja prawna małżeństwa zawieranego w trybie art. 1 § 2 KRO*, w: *Prawo rodzinne w dobie przemian*, red. P. Kasprzyk, P. Wiśniewski, Lublin 2009, s. 109-121.
- GÓRALSKI W., *Zawarcie małżeństwa konkordatowego w Polsce*, Warszawa 1998.
- IGNATOWICZ J., NAZAR M., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016.
- KRUKOWSKI J., *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 2000.
- KRUKOWSKI J., *Zasada poszanowania niezależności i autonomii państwa i Kościoła katolickiego oraz współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego*, *Roczniki Nauk Prawnych* 4(2020), s. 83-108.
- MAJER P., *Uwagi odnośnie do małżeństwa konkordatowego – art. 10 Konkordatu z 1993 r. a ustawodawstwo państwowe*, *Ius Matrimoniale* 6(2001), s. 146-163.
- MAJER P., *Zawarcie małżeństwa kanonicznego bez skutków cywilnych*, Kraków 2009.
- MĄCZYŃSKI A., *Konkordatowa forma zawarcia małżeństwa*, *Rejent* 10(2003), s. 127-149.
- MĄCZYŃSKI A., *Konkordatowa i kodeksowa regulacja przeszkód małżeńskich*, w: *Prawość i godność. Księga pamiątkowa w 70. rocznicę urodzin Profesora Wojciecha Łączkowskiego*, Lublin, 2003, s. 145-172.
- MEZGLEWSKI A., MISZTAŁ H., STANISZ P., *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011.
- MEZGLEWSKI A., *Opinia prawna dotycząca obowiązywania prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w obrocie prawnym*, *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 3(2011), s. 251-258.
- MISZTAŁ H., *Pojęcie i nauka prawa wyznaniowego*, w: *Prawo wyznaniowe*, red. H. Miształ, Lublin 2000, s. 27-35.
- PIETRZAK M., *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2013.
- PLISIECKI M., *Prawo wewnętrzne związków wyznaniowych*, w: *Leksykon prawa wyznaniowego. 100 podstawowych pojęć*, red. A. Mezglewski, Warszawa 2014, s. 331-336.
- Popularna Encyklopedia Powszechna*, t. 9; <http://www.fogra.com.pl>
- Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych, w Polsce. Wybór aktów prawnych*, oprac. P. Borecki, C. Janik, Warszawa 2012.
- Słownik wyrazów obcych PWN*, red. B. Pakosz, E. Sobol, C. Szkiłdź, H. Szkiłdź, M. Zagrodzka, Warszawa 1993.
- RZEPECKI A., *Funkcjonowanie prawa kanonicznego w polskim porządku prawnym – zarys tematu*, *Acta Erasmiiana* 5(2013), s. 163-184.
- SMYCZYŃSKI T., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2005.

- SOBAŃSKI R., *Prawo kościelne a prawo świeckie*, Prawo Kanoniczne 30(1987) 3-4, s. 61-74.
- SOBAŃSKI R., *Recepcja normy kanonicznej*, Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 23-24(1990-1991), s. 77-85.
- SOBCZYK P., *Autonomia związków wyznaniowych*, w: Leksykon prawa wyznaniowego, red. A. Mezglewski, Warszawa 2014, s. 1-7.
- SOKOŁOWSKI T., *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Poznań 2013.
- SONDEL J., *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 1997.
- STANISZ P., *Proboszcz jako reprezentant parafii rzymskokatolickiej w stosunkach majątkowych*, w: Prawo państwowe a prawo wewnętrzne związków wyznaniowych. Pamiętniki VII Zjazdu Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego, Gniezno 11-12 IX 2010, red. K. Krasowski, M. Stanilewicz, Poznań 2010, s. 191-200.
- STRZEBIŃCZYK J., *Prawo rodzinne*, Kraków 2013.
- SZADOK-BRATUŃ A., *Procedura zawierania małżeństwa „konkordatowego” w kontekście polskiego prawa administracyjnego*, Wrocław 2013.
- TUNIA A., *Podmioty urzędowe procedujące przy zawieraniu małżeństw cywilnych w formie wyznaniowej w przypadku nupturientów pozbawionych wolności*, w: Wolność sumienia i religii osób pozbawionych wolności. Aspekty prawne i praktyczne, red. J. Nikołajew, K. Walczuk, Warszawa 2016, s. 285-298.
- TUNIA A., *Recepcja prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w prawie polskim*, Lublin 2015.
- URUSZCZAK W., *Recepcja prawa kanonicznego w obowiązującym prawie polskim*, Annales Canonici 3(2007), s. 5-21.
- WÓJCIK A., *W poszukiwaniu istoty małżeństwa. Przykładowe problemy związane z jej odnalezieniem w wyrokach Naczelnego Sądu Administracyjnego i Sądu Najwyższego*, Przegląd Prawa Wyznaniowego 2(2010), s. 111-124.

**RECEPCJA PRAWA WEWNĘTRZNEGO ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH
W PRZEPISACH PRAWA POLSKIEGO DOTYCZĄCYCH ZAWIERANIA
MAŁŻEŃSTW A POSZANOWANIE ZASADY AUTONOMII I WZAJEMNEJ
NIEZALEŻNOŚCI PAŃSTWA I KOŚCIOŁA**

Streszczenie: Przedmiotem niniejszego artykułu jest problem recepcji norm prawa własnego związków wyznaniowych do prawa polskiego, który rozpatrywany jest w kontekście poszanowania zasady autonomii i wzajemnej niezależności państwa i kościoła, zagwarantowanej w Konstytucji RP (art. 25 ust. 3). Autor wskazuje w nim, że w demokratycznym państwie prawnym, gwarantującym autonomię i wzajemną niezależność struktur państwowych i kościelnych, może wystąpić zjawisko recepcji prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w prawie państwowym. Problematyczny jest sposób dokonywania tej recepcji i jej zakres. Analizy przedstawione w artykule odnoszą się do przypadków recepcji w obszarze spraw zawierania małżeństw cywilnych w formie wyznaniowej. Badana jest recepcja w zakresie podmiotu urzędowego zawarcia małżeństwa, oświadczeń woli o uzyskaniu skutków cywilnych

małżeństwa kanonicznego oraz formy zawarcia tego małżeństwa. Autor wskazuje, czy i jaki rodzaj recepcji w poszczególnych przypadkach ma miejsce, oraz ocenia, czy recepcja ta jest zasadna, oraz czy jej zastosowanie w danym przypadku nie zagraża bezpieczeństwu obrotu prawnego.

Słowa kluczowe: Państwo, kościół, konstytucja, autonomia i niezależność, recepcja, związek wyznaniowy, prawo wewnętrzne związku wyznaniowego, prawo kanoniczne.

**RECEPTION OF THE INTERNAL LAW OF RELIGIOUS ASSOCIATIONS
IN THE PROVISIONS OF POLISH LAW CONCERNING MARRIAGE
AND RESPECT FOR THE PRINCIPLE OF AUTONOMY AND MUTUAL
INDEPENDENCE OF THE STATE AND THE CHURCH**

Summary: The subject of this article is the problem of reception of the norms of the law of religious associations into Polish law, which is considered in the context of respect for the principle of autonomy and mutual independence of the state and the church, guaranteed in the Constitution of the Republic of Poland (Article 25, paragraph 3). The author indicates in it that in a democratic state of law, guaranteeing autonomy and mutual independence of state and church structures, the phenomenon of reception of the internal law of religious associations in state law may occur. The method of conducting this reception and its scope are problematic. The analyses presented in the article concern cases of reception in the area of matters concerning the conclusion of civil marriages in a religious form. Reception is examined in the scope of the official entity of the conclusion of marriage, declarations of will on obtaining civil effects of canonical marriage and the form of conclusion of this marriage. The author indicates whether and what type of reception takes place in individual cases and assesses whether this reception is justified and whether its application in a given case does not threaten the security of legal transactions.

Keywords: State, church, constitution, autonomy and independence, reception, religious association, internal law of a religious association, canon law (*tłum. A. Tunia*).